

Neves magyar gyógyszerész egyéniségek, Kazay Endre és Richter Gedeon kapcsolatáról

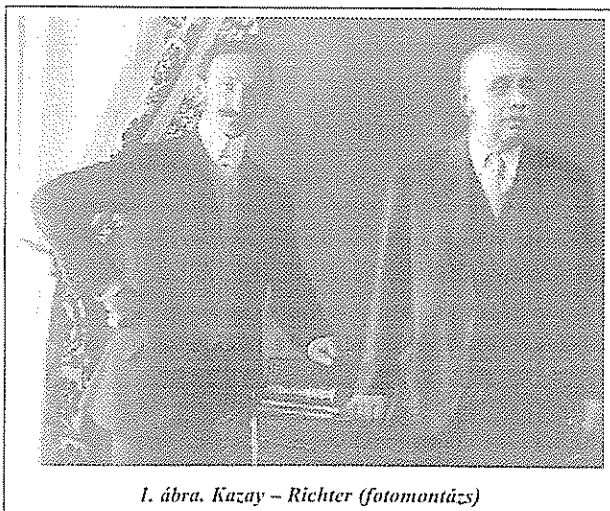
Dr. Lázencz László és Kutas Jenő

A szerzőpáros Kazay Endre születésének 125. évfordulójára feldolgozta dr. Lázencz László archív „tudománytörténeti” gyűjteményéből a Kazay Endre és Richter Gedeon (1. ábra) 1910-es évekbeli szakmai kapcsolataira vonatkozó dokumentumokat.

A századforduló küszöbén, Magyarországon sok, kezdetben kisebb méretű gyógyszergyár létesült. Az életképes üzemek jogutódai ma is kulcsfontosságúak.

A hazai gyógyszergyártás nagyjai közül mindenkinek ismerősen cseng *Richter Gedeon* (1872–1944) neve. Ő volt a modern hazai gyógyszeripar megteremtője [1]. Külföldi tanulmányútjain a gyógyszeres terápia lehetőségeit, fejlődését tanulmányozta. Az 1901-ben vásárolt üllői úti „Sas” gyógyszertár laboratóriuma, 1907-re már szűkössé vált. Elsők között ismerte fel hazánkban, hogy a gyógyszertári nagy laboratóriumokkal szemben a nagyüzemi gyógyszergyártásnak van jövője. A kőbányai Cserkesz utcában alapított gyára 1910-ben már ismert volt. Fő kutatási területe a hormon-kivonatok készítése, formulálása [2]. Ezt a profilt a gyár a mai napig megtartotta. Az orvostudomány és a technika fejlődése lehetőséget adott újabb, hatékonyabb készítmények tervezésére, előállítására. Ezeket a gyár a lehetőségeihez képest ki is aknázza. A világviszonylatban is első, forradalmi készítménye a Tonogen volt. A korabeli hirdetésekben kiderül az is, hogy a cég nemcsak az elsősorban orvos kezéhez rendelt készítményeivel jelent meg a piacon, hanem olyan specialitásokat is gyártott, amelyek a mindennapi terápiában az általánosan használt gyógyszerek közé tartoztak, így szinte mindenki számára ismertek voltak (2. ábra).

Richter Gedeon életútját tanulmányozva kitűnik, hogy nemcsak mint gyárigazgató volt kiemelkedő egyéniség, hanem a tudományos világban is sokszor megjelent résztvevőként, vagy előadóként. A kutatás-fejlesztés minden



1. ábra. Kazay – Richter (fotomontázs)

RICHTER GEDÉON VEGYÉSZETI GYÁR R.-T.
BUDAPEST.

Hyperol RICHTER
37% Hydrogencitronsav-sóval készült, enyhe, vitamin- és kalcium-tartalmú, amely sokféle betegség ellenében is vesélyt nélkül csillapítja.

Chloraethyl RICHTER
12, 20, 50 és 100 mg-os csomagolásban, nem toxikus hatású.

Lysochlor RICHTER
Különböző alkalmasított, szilárd formájú, oldható, a legújabb technikával készült, hatékony antibiotikum.

Kalmopyrin RICHTER
az asztmabetegek számára alkalmazható.

Acitophosan RICHTER
Tegyük fel, hogy a szervezetünkben a kalcium és a fosfor mennyisége csökken, ez a gyógyszer pótolja.

RICHTER-féle **Gyermek** (tápláló) tápláló
Nagyon könnyű és gyorsan emésztendő, különösen az újszülöttek és a gyenge gyermekek táplálására.

Magnozon RICHTER
Mágnézium-szulfát. - Használható az 0,9 g-os tabletta formájában.

Pepton, Pankreatin, Pepsin
A táplálékanyagok emésztésének teljes megalapozásához.

2. ábra. Richter-gyár reklám 1925.

területén naprakész ismeretei voltak. A külföldi szaklapokban megjelenő cikkek, valamint a személyesen ellenőrzött kísérletek egyaránt hozzájárultak a gyár világhíréhez.

Kazay Endre (1876–1923) tudományos munkássága vitathatatlan. Sokat elárulnak róla közleményei, könyvei, és végül, de nem utolsósorban a 4 kötetes Lexikona, ami a mai napig ritkaságnak tekinthető. Munkásságát és szerénységét többen Scheele-éhez hasonlítják [3]. Rendszeresen írt szüleinek Misztótfaluba, a vele kapcsolatos fontosabb eseményekről. A nagybányai Kazay család archívumában (1976. évben) talált levelekből így talán az összes fontosabb esemény nyomon követhető Kazay életében. Sajnos, ezen levelek közül sok, csak részletekben, vagy nagyon nehezen olvasható formában maradt fenn. Gondosan áttanulmányozva a megmaradt és olvasható sorokat, nagyon sok értékes adatot is megtudhatunk, a mindennapi gondjait, és kapcsolatait illetően.

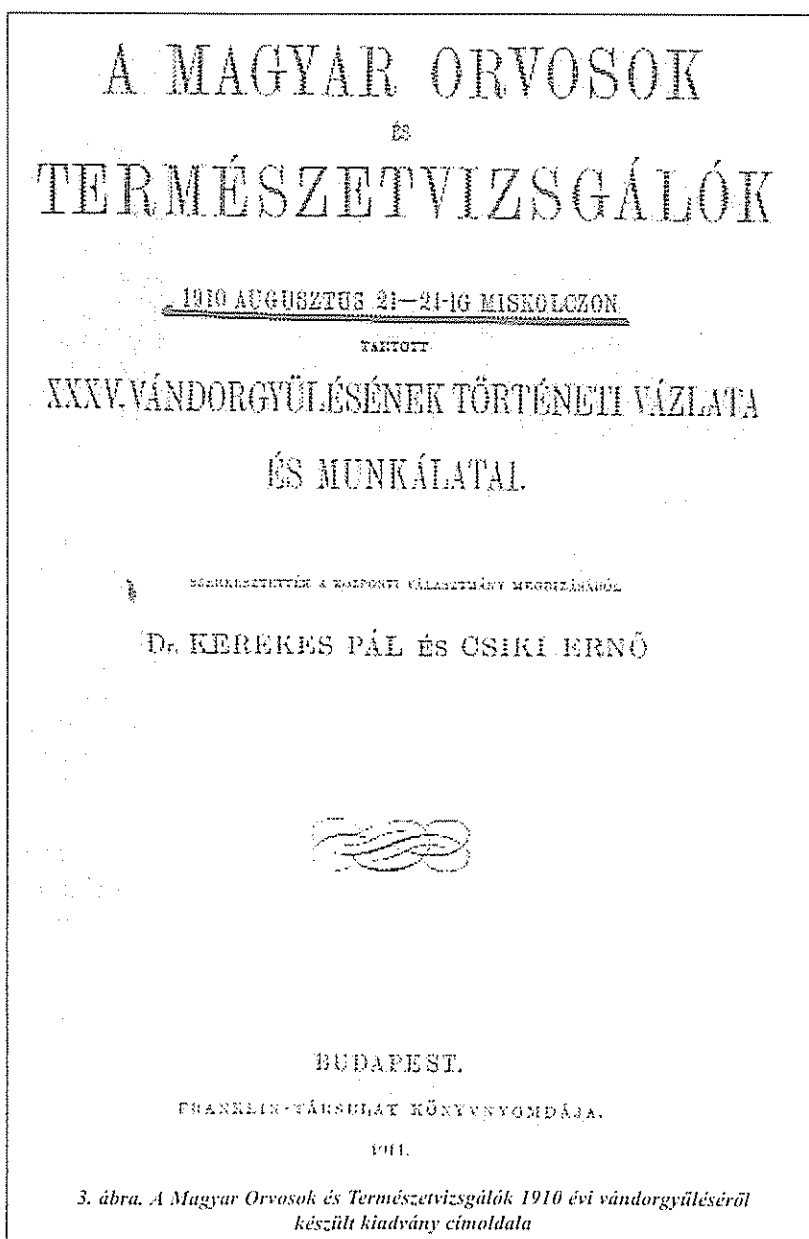
Életrajzi adataiból ismert [4], hogy 1894-ben Nagybányán *Ember Elek* gyógyszertárában, majd 1897-ben *Balázs Zsigmond* patikájában gyakornok. Különösen fontos megemlíteni a misztótfalusi *Szimonisz Béla* kapszulagyáros-nyomdászt, aki már ebben az időben rendelkezett korszerű könyvtárral, és naprakész sajtóval [5]. 1903 június 15-én vette át a Budapesti Királyi Tudományegyetemen a „Gyógyszerész mester” oklevelét. Ó-Gyallán bérlő 1908-ig, Nagyszalontán 1910-ig pedig tulajdonosa volt a patii-

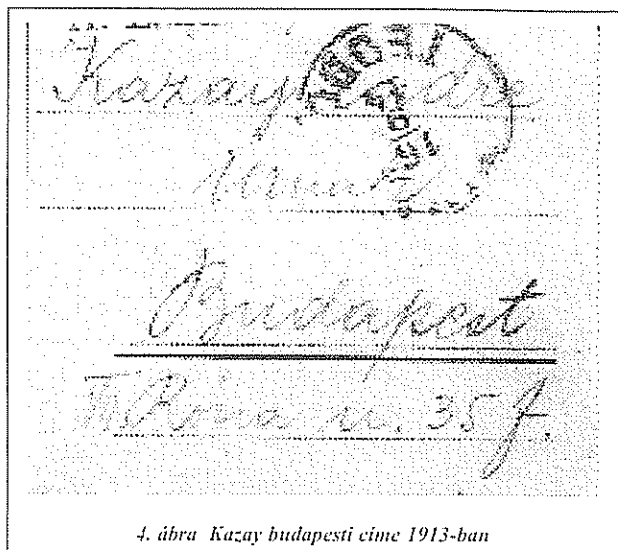
kának. 1910. január 10-től, *Török Sándor* felkérésére Budapestre költözik, a „Galenus” Gyógy- és Vegyszergyárban betöltendő ügyvezető igazgató, vegyész-főmérnök munkakörbe. A próbaidő letelte után *Török Sándor* albérltetet is biztosít az egész család számára [6]. Az új lakásról és állásról április 10-én kelt leveléből értesültek szülei. Döntésében a tudomány iránti érdeklődése és kutatási lehetőségek egyaránt motiválták. Az 1909-ben beinduló Fővárosi Drogista Szakiskolában vegytant tanít (1912-től 15-ig osztályfőnök is volt), ezzel is biztosította magának az állandó továbbképzést, a mindig bővülő új ismeretanyag elsajátítását. 1915. március 1-ig dolgozik a „Galenus”-gyárban. Megélhetési és egyéb okok miatt vidékre költözik (Vaskóh, majd 1918. Vértesacska).

Így bemutatva az igencsak leegyszerűsített történelmi előzményeket, szinte magától adódik a kérdés. Találkozott-e ez a két jeles személyiség, volt-e valamilyen szakmai és személyes kapcsolat kettejük között? (A két gyár alapítási ideje nagyjából egy időbe esik. *Seitz Ottó* „nagy-drogista” és *Török Sándor* gyógyszerész „Galenus” Gyógy- és Vegyszergyára 1905. 01. 01-től működött [7], míg *Richter Gedeon* 1907-ben alapította gyárát.) Erre a kérdésre keressük, és próbáljuk megadni a választ. Sajnos viszonylag kevés adat állt rendelkezésünkre, de a kutatást e rövid tanulmány közreadásával nem tekintjük befejezettnek.

Kazay előbbieken említett családi levelezésének „gyári-korból” való részeiben, több levélben olvashatunk a budapesti „Richter gyógyszergyárosról”. Ezeket a leveleket szüleinek, vagy feleségének címezte, így nem várható el, hogy részletesen leírja, milyen tudományos vitái voltak. Az 1910. június 27-én kelt írásából idézve: „...az új budapesti otthonunkban (Hungária krt. 155. szám alatt) jól elférünk ... a gyárba innen sokat kell gyalogolnom, ... holnap hazafelé menet már az egyik diskurzus során megígértem, hogy meglátogatom az Üllői úti patikájában a Richter gyógyszergyárost, mert volna sok megbeszélőnivalónk a gyógyszerek előállításáról is...” Ez az első levéltöredék, amelyben Richter neve olvasható. A két gyógyszerész tehát többször is „diskurált” szakmai kérdésekről. Ezt támasztja alá a következő, július 17-én kelt írása [6]. Ebben a levélben már bővebben ír a „gyógyszergyárosról”, aki meghívja gyárába. Kiderül, hogy mind a ketten hasonlóan végzik a tudományos munkát. A felmerülő problémák is megegyeznek. Kazay több cikkében tesz említést, a tablettázásnál fellépő rendellenességek egész soráról [8]. A

probléma kiküszöbölésére nagy előrelépést tett saját maga szerkesztette tablettázógépével. E szerkezet lehetővé tette különféle inkompatibilitások vizsgálatát. A túl nagy préselő káros hatásait egy cikkében így írja le: „...sok anyagnál chemiai elváltozást okoz. Így pl. a phenolph-talein tabletták megvörösödnek...”. Az antiadhéziós bevonatokkal, adalékokkal való kísérletezést, egy 1923-ban kelt leiratában részletesen kifejti. A Burow-tabletta préselésénél fellépő problémákról, azok kiküszöbölésének lehetőségeiről megoldásokat ad. A préselendő anyag nedvességtartalmára külön felhívja a figyelmet, valamint a vízüvegréteggel bevont matricák előnyeit írja le. Az 1910-es években is foglalkozott a szilikátok, mint antiadhéziós anyagok felhasználási lehetőségeivel. Valószínűsíthető, hogy Richter is foglalkozott ilyen irányú kísérletekkel, s ezt beszélgetéseik keretében meg is vitatták. Kazay elsősorban a gyógynövényekből előállított gyógyszerekkel, és azok fizikai-kémiai tulajdonságával foglalkozik. „Szabadidejében” az Ó-Gyallán készített vizsgálóké-





4. ábra Kazay budapesti címe 1913-ban

szülékével (fotométer) a „Galenus”-gyárban olyan gyógyszermintát vizsgált, amit Richtertől kapott!

Továbbra is a július 17-én kelt levélnél maradván más érdekességekre is fény derül [6]. A „gyógyszergyáros” betegsége miatt felkéri Kazayt, hogy egy előadását tartsa meg helyette, az augusztusban megrendezésre kerülő Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésén. Érdekes, hogy Richter nem a cége szakemberei közül választott valakit, hanem Kazay Endrét kérte meg előadása megtartására!

A honi természettudományos élet egyik legfontosabb fóruma volt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1841-től évente megrendezésre kerülő vándorgyűlése. Célja az volt, hogy a magyar orvosok és a természetkutatással foglalkozó szakemberek évente legalább egyszer találkozzanak, megbeszéljék a tudomány legújabb eredményeit. A vándorgyűlések programjai (többé-kevésbé) rekonstruálhatók, mert a legtöbb előadásról leírást adott a Természetudományi Közlöny és néhány korabeli újság is. Kutatások során fontos feljegyzés-részlet került elő, egy 1910. augusztus 21–24. között [9], Miskolcon megtartott vándorgyűlésről (3. ábra). Ezen a vándorgyűlésen az 575 meghívott, 123 előadás meghallgatása között választhatott. A résztvevők névsorában *Kazay Endre* (gyógyszerész, Budapest, Hungária-körút 155.) 165-ik a névsorban, *Richter Gedeon dr.* (gyógyszerész, Budapest) 277-ik a névsorban [9]. Elnök *dr. Hlosvay Lajos* gyógyszerész-professzor. A Gyógyszerészi Szakosztály üléselnöke, a Magyar Gyógyszerészeti Egyesület 1905-ben megválasztott elnöke *Bayer Antal*, az ülés jegyzője pedig *Kazay Endre* volt. A miskolci vándorgyűlésen Kazay egyes napokon néha több előadást is tartott! Kedvelt témaköre a műszeres analitika volt. Augusztus 22-én „Az anyarozs-készítmények hatóanyagai és érték meghatározása” című előadása is hozzájárult a jegyzőkönyvben található megjegyzéshez: „...Az előadásokat nagy tetszéssel fogadták a szakosztály teljes számban jelenlévő tagjai...” [10]. A 23-án tartott előadásorozat jegyzőjének igen sok dolga volt. Két önálló tudományos értekezésének címe: „Adatok az elemi gyökök izomeriájához”, és „A színes reakciók értékeléséről”. Mind a kettő önmagában is figyelemreméltó.

Tovább olvasva a jegyzőkönyvben az előadók sorát, Richter neve, előadásának címe, és az alábbi megjegyzés látható: „Richter Gedeon: „Serum- és chemotherapiáról” írt munkáját Kazay Endre olvasta fel...” [11]. Az előadás anyagát jól át kellett beszélniük minden szempontból, hogy az ott esetlegesen felmerülő kérdésekre a felolvasó érdemben is tudjon válaszolni, és ne csak az írott szövegből hivatkozzon a szerzőre. Szinte biztosnak mondható, hogy Kazay, ezen év július 17-én kelt levelében erről a miskolci előadásról írt.

Közvetett szakmai kapcsolatra utaló adatok egy kiállításról is beszámolnak. A Gyógyszerészi Hetilapban, 1911-ben gyógyszerészeti kiállítás „eszméjét pendítik” meg [12]. (Ezzel a nyugdíjintézetnek a vagyongyarapodását is biztosítani kívánja a közgyűlés). Ez a hír nagy kihívást jelentett a korabeli gyógyszerészetenek, vagy az ahhoz szorosan kapcsolódó iparágak vezetőinek. Itt nemcsak az érdeklődő közönség „megnyerése” a kitűzött cél, hanem esetleges új szerződések aláírása is. A kiállítás óriási sikernek néz elébe. Nagyon sok cég bejelentette részvételét, valamint az általános érdeklődés is oly nagy lett, hogy a rendezőség, melynek élén *Bayer Antal* elnök és *Strausz Jenő* állnak, a kiállítás időtartamát egy nappal meghosszabbítja, még a nyitás előtt [13]. A rendezvény hatalmas sikert aratott. Az 1911. június 17-én 9-órakor elhangzott megnyitó után a látogatók megismerkedhettek például a Mohácsi Dobozgyár kollekciójával, vagy a Zsolnay gyár (Pécs) áruival. A parádi üvegyár a teljes „gyógytári berendezést beégetett czímkével” [14] elhozta. A kiállítók közül természetesen nem hiányozhattak a Richter Gedeon vegyészeti gyár és a „Galenus” termékei sem [15]. *Török József* gyárának kitűnő cukorkáit szüntelenül kóstolhatta a kiállítás publikuma. A gyár új Antoid és Cremoid készítményeit, és a 137 különféle készítményt Kazay mutatja be az érdeklődőknek. A díszteremben Szimonisz misztótfalusi kapszulagyáros önnyló kapszulái keltettek nagy érdeklődést. A megjelentek között számos előkelő orvos, sok „drouista” szerepelt, akik nagyobb bevásárlást is „eszközöltek” [16].

Itt sajnos nem tudunk egyértelmű utalást adni a két gyógyszerész kapcsolatára, de valószínűsíthető, hogy a kiállítás alatt nem „rosszallóan” tekintettek a másik gyár pavilonjára, hanem segíthették egymás sikereit.

A soron következő, és jelenleg az utolsó, e témakörben eddig feldolgozott levél, 1913. március 17-én kelt. E sorok szüleikhez szólnak, amiben már újabb lakásukról írt (Róna u. 35. (egyik sógora írt erre a címre – 4. ábra [4]): „főleg gyógyszer-gyártási gondjaim vannak, de a napokban polemizáltam a Richter gyárossal, nehezen, de megoldottam. [...] Apus tudod írtam már, hogy egy jobb ott-hont találtunk a Róna utca 35. szám alatt, így a gyár is közelebb, keveset kell gyalogolnom”. Ebből a rövid idézetből kiderül, hogy Kazay, Richterral való kapcsolatát a vándorgyűlés és a kiállítás után is megtartotta. A szakmai problémák megoldására (amennyiben hitelesen lehet fordítani) ekkorra már inkább az írásos eszmecsere választották. Valószínűsíthető, hogy mindkettőjüknek a sokasodó problémák, elfoglaltság miatt nem jutott elegendő idő a személyes „diskurzusokra”, viszont fontosnak tartották

egymás véleményét kérni adott kérdésben. A fennmaradt levél nagyon keveset árul el mindennek okairól, így nem szeretnénk túlzott találgatásokba bocsátkozni.

Összességében elmondható, hogy e két gyógyszerész egyéniség többször is találkozott. Komoly eszmecserét folytattak a gyárakban végzett tudományos munkáról, így a gyártási-technológiai tapasztalatokat megvitatták, valamint az előállított készítmények kémiai vizsgálatait is részletesen megbeszélték. Sajnálattal, de meg kell állapítani, hogy a kitarató és következetes levéltári kutatások során a két világháború és egyéb politikai események következményei miatt az utókornak eddig kevés „Kazay-Richter” emléket sikerült feltárni.

IRODALOM

1. *Prof. Dr. Zalai Károly*: A magyar gyógyszerészet nagyjai (1612–1945); Galenus kiadó Budapest 2001; 73. oldal – 2. *Dr. Kenéz János*: Száz éve született a Kalmopyrin és a Hyperol „atyja”; Élet és Tudomány; 1972; 1875. oldal – 3. *Dr. Baradlai János*: A magyar gyógyszerészet története; A Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület kiadása, Budapest 1930; II kötet, 588. oldal – 4. *Dr. Lázencz László*: Kazay Endre élete és munkássága, Gyógyszerész doktori disszertáció, Budapest, 1986. – 5. Kazay Endre levele szüleihez; 1913. május 27. – 6. *Dr. Lázencz*

László: Újabb adatok a Reanal Finomvegyeszergyár történetéhez; Gyógyszerésztörténeti közlemények, Gyógyszerészet 1989. október; 545. oldal – 7. Gyógyszerészi Közöny (részlet); 1905, 503. oldal – 8. *Dr. Vondrasek József és Weichherz József*: A gyógyszerészi gyakorlat és gyógyszerüzemi technika kézikönyve; II. kiadás, Merkantil-nyomda 1925 Budapest; 300. oldal – 9. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1910. 08. 21-24-ig Miskolcra tartott XXXV. Vándorgyűlésének történeti vázlatja és munkálatai, szerk.: dr. Kerekes Pál és Csiki Ernő, Bp. Franklin társulat, 1911. – 10. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1910. 08. 21-24-ig Miskolcra tartott XXXV. Vándorgyűlésének történeti vázlatja és munkálatai, szerk.: dr. Kerekes Pál és Csiki Ernő, Bp. Franklin társulat, 1911.; ezen belül: Jegyzőkönyv a gyógyszerészeti szakosztály 1910. augusztus 22-én tartott üléséről; 41. oldal; – 11. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1910. 08. 21-24-ig Miskolcra tartott XXXV. Vándorgyűlésének történeti vázlatja és munkálatai, szerk.: dr. Kerekes Pál és Csiki Ernő, Bp. Franklin társulat, 1911.; ezen belül: Jegyzőkönyv a gyógyszerészeti szakosztály 1910. augusztus 23-án tartott üléséről; 42. oldal; – 12. Gyógyszerészi Hetilap 23. szám; 1911; 367. oldal – 13. Gyógyszerészi Hetilap 25. szám; 1911; 396. oldal – 14. Gyógyszerészi Közöny; Tárca; 1911; 442. oldal – 15. Gyógyszerészi Hetilap 26. szám; 1911; 415. oldal – 16. Gyógyszerészi Hetilap 27. szám; 1911; 426-429. oldal

L. Lázencz, J. Kutas: *Famous Hungarian pharmacists on the relationship of Endre Kazay and Gedeon Richter*

Dr. Lázencz László, Pécs, Jókai u. 51. – 7621

Kutas Jenő (gyógyszerészhallgató): Újpetre, Kossuth u. 160. – 7766